

Слідами відомих ополян

Маршрут «Слідами відомих ополян» виник в рамках святкування 800-річчя Ополя. У різних місцях з'явилися спеціальні пам'ятні таблички, пов'язані з діяльністю заслужених мешканців міста.
На табличці міститься короткий опис даної постаті польською, англійською, німецькою мовами та QR-код, що відсилає до більш детальної біографії у електронному вигляді.
З Ополе пов’язано багато особливих постатей, відомих не лише у Польщі, а й у світі. Франц Ваксман - дворазовий переможець Оскара і автор музики для понад 200 фільмів провів своє дитинство в Ополі. Лео Бек у нашому місті написав свою найвідомішу книгу «Сутність іудаїзму», а Єжи Гротовскі, реформатор театру створив в Ополі Театр 13 рядів. Слід також назвати народженого у нашому місті мандрівника зі світовою славою Еміна Пашу, постать якого можна знайти у повісті Генрика Сєнкєвіча «В пустелі і в джунглях», та Теодора Калюзу - фізика, математика і астронома, який листувався з самим Ейнштейном.

Точки маршруту «Слідами відомих ополян»
1. Лео Бек – на збігу вулиць Пястовської та Н. Барліцкого
2. Едмунд Османьчик - на розі вулиць Османьчика і Ринку
3. Теодор Калуза - вул. Битомскіх стрільців, 9

4. Емін Паша - сквер ім. Хелени Лер
5. Єжи Гротовскі - Ринок, 4
6. Франц Ваксман - вул. 1 травня, 6

ЛЕО БЕК

Лео Бек народився 23 травня 1873 року у Лешно (колись - Лісса) сьомою дитиною місцевого рабина Самуеля Бека та Еви з родини Плачек.

У Лешно ходив до відомої гімназії, заснованої Амосом Коменьскім, закінчив навчання весною 1891 року і подався на навчання до Вроцлава. Тут записався одночасно до університету і Єврейської теологічної семінарії. Залишив Вроцлав літом 1894 року і переїхав до Берліна. В той час він був всебічно освіченим - читав і перекладав з івриту, арамейської мови, ідишу, грецької, латини та англійської. У зв’язку зі слабким зором навчився виголошувати промови і промовляти молитви по пам'яті. У Берліні Бек почав вступив до університету і місцевої школи рабинів, а сертифікат рабина отримав у 1896/1897 навчальному році. В той же час завершив навчання в університеті, отримавши ступінь доктора на підставі дисертації «Spinozas erste Einwirkungen auf Deutschland». Незважаючи на те, що він завершив навчання на рабина у Берліні, відчував себе вихованцем школи рабинів у Вроцлаві.

Новоспечений рабин взяв участь у конкурсі на опольський рабинат і 24 квітня 1897 року виголосив конкурсну промову. Лео Бек вразив лідерів єврейської громади Ополя і одразу став фаворитом конкурсу. Був одноголосно обраний і очолив опольський рабинат 1 червня 1897 року. Опольська єврейська громада була в той час заможною та впливовою. Про її заможність свідчить факт, що вона змогла збудувати у 1893-1897 році в центрі Ополя розкішну синагогу. Молодий рабин відразу був обтяжений роботою. Спостерігав за завершенням робіт у новій синагозі і готував її урочисте відкриття. 22 червня освятив нову синагогу, урочисто складаючи в ній сувої Тори. Кульмінаційним моментом урочистості була промова рабина Бека, проголошена з легкістю, талантом і чистою польською мовою. Промова ще довгий час була темою розмов ополян. Крім роботи рабином працював вчителем єврейської релігії та івриту у опольській міській гімназії. Виявився чудовим учителем - його учні пізніше згадували, що на лекції рабина Бека чекали з нетерпінням. Рабин Бек також був залучений до діяльності шкільної ради. Швидко перейняв керівництво єврейським історично-літературним товариством в Ополі. Дбав про старанний

підбір доповідачів та сам чудово проголошував промови. Займався також діяльністю у місті - у 1902 році брав участь у роботі бібліотечної комісії у щойно створеній народній бібліотеці в Ополі. Положення Лео Бека серед еліти міста було високим - щороку у січні його запрошували, поряд з католицьким та євангельським духовенством, до комітету, який організовував бал для святкування дня народження імператора Вільгельма II.
У опольській синагозі Лео Бек був прихильником поміркованих реформ. Він не ліквідував гендерний поділ у головній кімнаті молитви - під час богослужінь жінки молилися в галереї в тій самій кімнаті молитви, що й чоловіки. Бек також запровадив двомовні молитовники (на івриті і німецькою мовами) в храмі Ополя, і, зрозумівши, що значна частина опольських євреїв навіть пасивно не володіє івритом, проводив деякі богослужіння німецькою мовою. Під час рабинату Лео Бека опольська синагога була не лише місцем молитви - рабин Бек дозволив організовувати там музичні концерти. Сильно наголошував на своїй повазі і лояльності до династії Гогенцоллернів. Щороку у січні, у день народження Вільгельма II у синагозі проводилося урочисте богослужіння, а в лютому 1906 року спеціальним богослужінням вшановано чверть століття шлюбу імператорської пари.
Восени 1899 він одружився з Наталією Гамбургер (Лео Бек був, мабуть, єдиним рабином, який одружився в синагозі в Ополі), а в серпні 1900 року молоді батьки отримали вітання з народженням дочки Рут.
Цього ж року протестантський теолог Адольф фон Харнак опублікував книгу про сутність християнства. Лео Бек прочитав її і задумав написати працю, що мала бути своєрідною полемікою з тезами, проголошеними Харнаком. Робота над книгою швидко просувалася, і в 1905 р. вона з’явилася друком у видавництві «Judischer Verlag» - під ім'ям автора містилася інформація, що він був рабином в Ополі, що для опольської єврейської громади стало причиною значної гордості. Вихід книги молодого рабина з малого Ополя викликав значний ажіотаж серед богословів. Однією з найважливіших тез книги було проголошення того, що сутністю іудаїзму є «поляризація» між «таємницею» і «наказом». Іудаїзм для Бека був етичним монотеїзмом. Він розкритикував християнство як «романтичну» релігію в абстрактному прагненні до викупу, протиставляючи йому іудаїзм як релігію, яка прагне конкретного вдосконалення світу. Видання книги «Das Wesen des Judentums» зробило Лео Бека особистістю, широко відомою та шанованою серед ліберальних

іудейських богословів, і було зрозуміло, що його рабинат в Ополі не триватиме довго. У 1907 році газети повідомляли, що молодий богослов погодився на пропозицію очолити рабинат у ліберальній єврейській громаді Дюссельдорфу. Лео та Наталія Беки залишили Ополе 3 жовтня 1907 року, з ними прощалися члени єврейської громади, міська та державна влада.
Рабин Бек залишив опольську єврейську громаду під час апогею її культурного, економічного та політичного значення. Напевно небагато з тих, хто його проводжав, могли тоді припустити, що Лео Бек розпочинав шлях, що привів його через майже півстоліття до пантеону найвидатніших Євреїв і Німців XX століття.
Після п'яти років у Дюссельдорфі, у 1912 році, Бек переїхав до Берліна. У столиці Німеччини отримав рабинат і працював доцентом у берлінській школі рабинів, випускником якої він був. Після початку Першої світової війни був мобілізований і у якості військового рабина провів чотири роки на фронті. Після повернення літом 1918 року знову почав виконувати обов'язки рабина та вчителя. Він також долучився до діяльності в єврейських асоціаціях та організаціях - у 1922 р. став головою Союзу німецьких рабинів, до складу якого входили як ортодоксальні, так і ліберальні рабини, а в 1924 р. став великим президентом найважливішої німецької єврейської ложі Бней-Бріт. Також був спеціалістом у справах євреїв при міністерстві віросповідань.
На початку тридцятих років Бек став беззаперечним лідером німецьких євреїв. Як керівник приїхав осінню 1933 року до Ополя. У заповненій гостями синагозі представив свою точку зору щодо ситуації німецьких євреїв після приходу до влади Гітлера. Незважаючи на пропозицію, Бек рішуче відмовлявся від еміграції. Він залишився в Німеччині, незважаючи на цькування та кількаразові арешти, продовжував представляти громаду німецьких євреїв. Він не був прихильником кардинальних рішень - у 1938 році він не поступився вимогам Махатми Ганді закликати німецьких євреїв покінчити життя самогубством на знак протесту проти репресій.
Бек залишився у столиці Третього Рейху, де щомиті загрожував арешт і депортація до концентраційного табору. 28 січня 1943 року був перевезений до гетто у Терезіні. Там його обрали почесним членом табірної Ради старійшин, але це не врятувало його від переслідувань та різних утисків. В кінці війни він лише завдяки випадку уникнув депортації до концентраційного табору - замість нього депортували людину зі схожим прізвищем. Після захоплення

гетто Росією Бек виїхав до Англії і оселився у Лондоні.
Незважаючи на життя у гетто та старість, він долучився до Всесвітнього союзу прогресивного іудаїзму, головою якого він став, читав лекції в єврейському коледжі в Цинциннаті та очолював Раду німецьких євреїв в Англії. Баек був ідейним натхненником створення наукового інституту, який збирав би і вивчав спадщину центральноєвропейських євреїв, особливо німецькомовних євреїв. Зусилля Бека призвели до створення в 1955 році інституту в Нью-Йорку, що носить його ім'я. Лео Бек помер у Лондоні 2 листопада 1956 року.
Джерело: Борковскі М., Єврейська громада в Ополі у 1812-1944 роках. Історія і люди, Ополе, 2007 (докторська дисертація).
ЕДМУНД ОСМАНЬЧИК
Едмунд Ян Османьчик, відомий письменник і публіцист, поет і журналіст, активіст Національного союзу поляків у Німеччині (СПвН) до початку Другої світової війни, солдат Армії крайовей, учасник Варшавського повстання та активіст підпілля під час нацистської окупації, після війни член парламенту та багатьох скликань сейму та сенатор Третьої Польської республіки, член Громадянського комітету при голові НСПС «Солідарність» Леху Валенсі, політичний діяч та політолог.
Свідченням великого таланту та неймовірної працьовитості є великий, оригінальний, творчий доробок Едмунда Яна Османьчика: майже 50 книг, серед яких два томи віршів, популярно-наукові енциклопедичні дослідження, парламентські виступи, багато аналітичних праць, наприклад, «Німеччина 1945-1950», «Сучасна Америка», «Пруські документи», «Справи поляків», що описують сучасність. Виголосив багато рефератів на конференціях та національних і міжнародних наукових симпозіумах. У 1974 році, спільно з проф. Юзефом Кокотом, тогочасним директором Сілезького інституту - Науково-дослідного інституту в Ополі, ідейним натхненником концепції організації щорічної наукової конференції Colloquium Opole, важливої площини польсько-німецького діалогу.

Він підготував унікальну працю, першу у світі «Енциклопедію міжнародних відносин та ООН», над якою працював десять років. Ця енциклопедія - це збірник знань про міжнародні відносини та міжнародні організації XIX-XX століть, і водночас словник міжнародної термінології чотирма робочими мовами ООН, а також польською мовою. Енциклопедія Османьчика була

опублікована в 1974 році під час кульмінації святкувань 40-річчя ООН, її охарактеризували як «одна із найцінніших праць, що коли-небудь публікувались на тему організації». Тодішній генеральний секретар Хав'єр Перес де Куальяр написав, що це - «готове джерело інформації та інструмент для досліджень» з історії ООН. Ця енциклопедія все ще є інструментом, який полегшує ознайомлення з величезною сферою міжнародних справ та відносин, її можуть використовувати всі, хто цікавиться міжнародними питаннями, і насамперед академічні працівники та студенти, журналісти, політики, адвокати, менеджери та інші працівники компаній та служб, що займаються зовнішньою торгівлею і співпрацею із зарубіжними країнами.
На основі «Енциклопедії міжнародних відносин та ООН» після кваліфікаційної процедури одноголосною постановою Ради філологічно-історичного факультету ВПШ в Ополі у 1975 р. було присвоєно Османьчику ступінь доктора гуманітарних наук. Тоді ж, у 1975 році Османьчику було присвоєно звання доктора honois causa Сілезького університету в Катовіце, а в 1988 році - Вроцлавського університету.

Він був досвідченим знавцем історії та політики Прусії та Німеччини, який науковими аргументами протистояв тодішній німецькій політичній доктрині. Кожен етап журналістики та політичної діяльності Османьчика залишав значні сліди у його книгах, що містять глибоку політичну думку. Все життя дорослого Едмунда Османьчика, кожен етап його журналістської та політичної діяльності були роздумами та практичними діями на захист людської гідності та основних, загальних прав і свобод людини і громадянина, проти порушення цих прав та зловживання інструментами примусу. Він робив це послідовно до Другої світової війни, коли як молодий журналіст і редактор польської преси в Німеччині та активіст Союзу поляків у Німеччині захищав права польської меншини від германізації та позбавлення відчуття приналежності до свого народу. В той же час, в умовах наростаючої нацистської агресії, переслідування поляків та інших національних меншин у Німеччині та швидкого наближення війни, відповідно до постанови Верховної Ради СПвН, керуючи Прес-центром Союзу та роботою над «Лексиконом поляків у Німеччині», він розробив та задокументував діяльність польської національної меншини, яка жорстоко ліквідовувалася.
За права людини і народу боровся, будучи солдатом Армії крайової та

учасником руху опору в окупованій Варшаві. Він був варшавським повстанцем, під час повстання щодня повідомляв коментарі Польського повстанського радіо, які він сам писав. Під час повстання втратив свого маленького первістка. Після цього періоду він залишив «Щоденник Повстання 1944 р.», який з'явився друком за п'ять років після смерті Османьчика під назвою «Це треба розповісти».

Після війни, захоплений Організацією об'єднаних націй від першої сесії в Лондоні 1946 року, він присвятив себе, як він писав, «збору записів енциклопедичної хроніки цієї надзвичайної, епохальної події, першого універсального захисту життя всіх народів та прав усіх людей». У якості кореспондента розповідав про результати засідань Загальних зборів, Ради безпеки та інших органів ООН. Надавав інформацію про діяльність у сфері міжнародного співробітництва з метою вирішення економічних, соціальних та культурних проблем, а також сприяння та поширення поваги до основних прав і свобод людини. В свою чергу його енциклопедії полегшували доступ до інформації, створюючи тим самим можливість кращого взаєморозуміння людей, націй, держав та їх лідерів.
У 1987 році він вимагав стабілізації на 20 років, рішуче і різко виступав проти циклічних потрясінь «невдалого» економічного управління. На думку Османьчика, гарантії цих стабілізуючих рішень повинні бути в руках суверенного польського суспільства, що складається з «урядових сил та громадянської опозиції». Він вимагав, щоб опозиція була пропорційно численною у сеймі та національних радах, а також у судовій владі, особливо у конституційному та адміністративному судочинстві, щоб виключити можливість безкарності, волюнтаризму та зневаги до критики.

Дивлячись з точки зору політичних змін, здійснених у Польщі, деякі погляди Османьчика з часів Польської народної республіки викликають суперечки та навіть спротив. Однак, беручи до уваги цілісний аналіз, не повинно бути сумнівів у тому, що Османьчик допомагав просувати ідею поваги до основних прав і свобод людини як у повоєнній Польщі, так і на міжнародному рівні, для зближення націй та зміцнення дружньої співпраці між ними, що стосується також добрих відносин, тісного партнерства та дружньої співпраці між Польщею та її сусідами. Громадською діяльністю, в тому числі на форумі польського Сейму, він сприяв підготовці політичних змін та відновленню

загальнолюдських політичних та культурних стандартів демократичної держави в Польщі.

Стефан Зярко
Джерело: Міський альманах - Ополянин'99

ТЕОДОР КАЛУЗА
Теодор Калуза (Калужа) - фізик, математик та астроном, що народився 9 листопада 1885 року в місті Ополі у сім'ї професора англійської мови опольської гімназії, доктора Макса Калузи та його дружини Амалії із роду Зарубів. Проживав у будинку по вулиці Стжельцув Битомскіх, на острові Пасєка. Родина Калузів незадовго після цього емігрувала до Калінінграді, відомого в той час академічного осередку в Німеччині. Там також навчався Теодор.
Теодор Калуза - єдиний науковець з Ополя, що входить до списку 60 найбільших вчених всіх часів (разом з Арістотелем, Миколаєм Коперником, Марією Склодовською-Кюрі, Ейнштейном). Уже у 22-річному віці захистив докторантуру з математики та розпочав наукову кар'єру. У 1909 році за зразком тогочасної німецької системи освіти після навчання пройшов стажування в університеті у Геттінгені. Там навчався під наглядом учених зі світовою славою, таких як: Гільберт, Мінковскі, Кляйн, Рунге, Шварцшильд. Після повернення до Калінінграду захистив роботу, що стосувалася теорії відносності і працював в університеті «Альбертина» - одному з найважливіших у І Речі Посполитій. Там одружився з Анною Хеленою Баєр, з якою у них народилося двоє дітей.
Недавно відзначався 100-річний ювілей публікації детальної теорії відносності Альберта Ейнштейна. Це була, без сумніву, найбільша наукова подія минулого століття, що революціонувало наше життя значно більшою мірою, ніж ми вважаємо. І в цьому контексті існує також епізод, пов’язаний з нашим регіоном, власне, завдяки Теодору Калузі. Чому? Він наважився засумніватися у тому, що вважалося очевидним, а саме - у тривимірності світу, і запропонував теорію «п'ятого виміру простору». Повинно було пройти багато часу, щоб теорія науковця з Ополя була прийнята і визнана однією з найбільш захоплюючих ідей двадцятого століття.
Калуза не отримав Нобелівську премію, але дозволив іншим фізикам її отримати. У короткій статті, що заледве нараховувала кілька сторінок,

маловідомий математик з Калінінграду запропонував у 1919 року вирішення однієї з найбільших проблем століття. У кількох рядках ополянин поєднував теорію тяжіння Ейнштейна з теорією світла Максвела, базуючи теорію поля не на чотирьох (як було раніше), а на п'яти вимірах. Після прочитання цих поглядів 21 квітня 1919 року Ейнштейн написав Калузі, що «ніколи не мав думки досягнути уніфікації шляхом запровадження п’ятивимірного [...] світу і що хоч на перший погляд його думка надзвичайно йому сподобалася, він не є ні в чому переконаним остаточно». Через два роки Ейнштейн ще раз написав Калузі: «Якщо вас це цікавить, я остаточно схильний представити вашу роботу в Академії». З дворічним запізненням робота Калузи увійшла до обігу світової наукової думки. У 1926 році шведський математик Оскар Кляйн поєднав теорію Калузи з квантовою механікою. І висловив думку про те, що п'ятий - невидимий для нас вимір часопростору не є плоским, а закручений у круг/кулю/циліндр. Теодор Калуза успадкував від батька надзвичайні мовні здібності і широку загальну освіту. Був поліглотом. Знав 16 мов, і найбільш охоче використовував арабську. З частиною своєї сім’ї спілкувався по-польськи. Помер 19 січня 1954 року у Геттінгені. У листопаді 2005 року на будинку, в якому народився Теодор Калуза, встановлено пам'ятну табличку, а Опольський університет вшанував цього великого вченого, присвоївши у 2008 році ім'я Теодора Калузи Астрономічній обсерваторії.

ЕМІН ПАША

Німецький лікар і мандрівник, дослідник Судану та Східної Африки, відомий у світі губернатор, що керував великим гарнізоном під час повстання Махді. Народився в Ополі 29 березня 1840 року під менш екзотичним прізвищем, у родині єврейського купця Людвіка Шнітцера; матір'ю його була Пауліна з роду Швейтцер. Батьки дали йому ім'я Ісаак.

Дім Шнітцерів знаходився над Млинуквою, біля десятої вулиці Міноритів - в той час Стокгассе. Коли Ісаак мав неповні два роки батьки переїхали до Ниси (1841), де у 1845 помер батько. Мати незадовго після цього вийшла заміж за протестанта.

Під впливом вітчима у 1846 році Ісаак був хрещений. Йому було надано нові імена - Едуард Кароль Оскар Теодор. У 1858 році після завершення ниського Colegium Carolinum Едуард Шнітцер поїхав на навчання. Навчався у Вроцлаві, Берліні, Калінінграді. У 1864 році завершив навчання на медичному напрямку і виїхав до Німеччини. Став військовим лікарем у турецькій армії в околицях

сьогоднішнього Бару.
Мав непересічні лінгвістичні здібності, що дозволило йому опанувати такі екзотичні мови як турецька, перська та арабська. В цей період вкотре змінив віросповідання, прийнявши іслам. Під іменем Табіб Ефенді подорожував Балканським півостровом та Малою Азією. Через десять років повернувся до Німеччини. Незабаром виїхав до Судану в якості лікаря. Його робота та організаційні здібності були високо оцінені. Едуард Шнітцер став головним лікарем провінції, а в 1878 - губернатором Екваторії. Разом з посадою отримав титул бея, а згодом - паші. Крім роботи проводив дослідницькі експедиції до верхнього Нілу, Буганди, територій, де мешкало плем'я Лотуко, та багатьох інших місць. Свої спостереження та зразки надіслав до європейських наукових товариств та музеїв. Виступив як Мехемет Емін Еффенді, а після просування по службі став Мехеметом Еміном Пашою.
Повстання Махді у 1883-1885 роках проти єгипетсько-турецької влади в Судані принесло Еміну Паші світовий розголос. Виявилося, що він був єдиним губернатором, який під час цього заворушення надалі виконував свої функції, керуючи десятитисячним гарнізоном поблизу озера Альберта.
Організовано кілька експедицій, що мали його звільнити. На чолі одного з них стояв відомий журналіст і мандрівник Хенрі М. Стенлі. У 1888 році він дійшов до Еміна Паші. Повернутися його змусив не приїзд допомоги, а зречення Єгипту від Екваторії.
Обидва мандрівники вирушили у зворотню дорогу аж у 1889 році. Емін Паша перейшов на німецьку службу і у 1890 році став на чолі військової експедиції, що мала дослідити території в районі озера Вікторія, а потім підпорядкувати їх німецькій адміністрації. У наступну експедицію вирушив з Францом Штульманом, етнографом і зоологом, до Екваторії, щоб включити її до німецький колоній.
Це була остання подорож Еміна Паші. За наказом султана Кібонджа був убитий 23 жовтня 1892 року торговцями невільниками поблизу озера Танганьїка.
В останні роки життя та після трагічної смерті був героєм багатьох публікацій у пресі та книг. Його прізвище назавжди занесене до енциклопедій. Уважні читачі знайдуть його постать у повісті Генрика Сєнкєвіча «У пустелі і в джунглях».
У колекціях Музею опольської Сілезії в Ополі немає оригінальних пам'яток, пов'язаних з Емоном Пашою. Довоєнний музей був заснований після смерті

Паші у 1900 році. Однак, вдалося наголосити на його опольському родоводі шляхом залучення до колекцій свідоцтва про народження, виданого опольським магістратом 5 листопада 1900 року. У зв'язку з відсутністю оригінального портрета Еміна Паші, з якоїсь публікації був вирізаний його літографічний портрет з доданням оправи. Після війни обидві пам'ятки були включені до колекції Музею опольської Сілезії.

Уршула Зайончковска
Джерело: Міський альманах - Ополянин'98

ЄЖИ ГРОТОВСКІ
На карті театральних подорожей Єжи Гротовського Ополе було особливим місцем. Тут, у невеликій залі, дозрівали його думки про театр та актора, тут його теорії набували матеріальних форм. Історія Театру 13 рядів в Ополі міститься у п'ятирічному періоді від 1959 до 1964 року.
В Ополі виникли десять вистав. Сьогодні, говорячи про театр Гротовського, ми насамперед думаємо про його дві вроцлавські інсценізації. Про незламного князя та Apocalypsis cum figuris. Ці вистави стали важливими художніми подіями у польському театральному житті. Принесли Гротовському світову славу та визнання, але для історії польського театру важливими залишаються також його опольські інсценізації. Найближчими співробітниками режисера були Людвік Флашен - літературний керівник, та Єжи Гуравскі - архітектор сценічного простору.
Репертуар опольського Театру 13 рядів демонструє зміни художньої особистості Гротовського, що позначили шлях його пошуків. Вони складаються в цікаву лінію. У Орфеї за Кокто (1959), Каїні за Байроном (1960), Містерії Буффо за Маяковським (1960), Сіакунтала за Калідасом (1960) і Дзядах за Міцкевичем (1961) текст став натхненням для Гротовського, відправною точкою для створення автономного художнього твору. В той час суттєвими для пошуків Гротовського також були відносини між сценою та публікою. У свою чергу, у Кордіані за Словацьким (1962), Акрополі за Віспяньським (1962), Трагічній історії доктора Фауста за Марлоу (1963), та в Студіях про Гамлета за Шекспіром-Виспяньським (1964) актор стає центром зацікавлення.
Це в польських виставах Гротовскі найповніше реалізував свою ідею театру. За словами Едварда Похроня, журналіста з Ополя, якому ми зобов’язані приїздом Єжи Гротовського в Ополе, ці вистави для досвідченого глядача були

«одкровенням і революцією», але для більшості глядачів вони виявилися «незрозумілою революцією». На прем'єрі Дзядів в Ополі чекали всі - і актори, і глядачі, зокрема ті, хто мав родовід, пов'язаний з прикордонням. Однак, ніхто з присутніх у фойє не припускав, що через хвилину розпочнеться блюзнірська гра з пам'яттю. Конрад у постановці Гротовського найважливіші для поляків слова Великої імпровізації промовляв одягнений у покривало для ліжка з мітлою на спині. У Кордіані режисер помістив головного персонажа, зрештою, відповідно до тексту, у лікарні для божевільних. У обох виставах Гротовський хотів перевірити, має ще якесь значення для поляків міф про порятунок що міститься у драмах. В Акрополі за Виспяньським Гротовскі зіткнувся з досвідом Голокосту. Це під час роботи над цим спектаклем виник термін «убогий театр». Робота над Акрополем виявилася неоціненним досвідом акторської майстерності, але лише в наступному спектаклі, в Трагічній історії доктора Фауста, Гротовський досяг межі акторської майстерності, досягнувши повного акту у творінні Збігнєва Цинкутіса. Цей спектакль був набільш дозрілим твором опольського Театру-лабораторії 13 рядів. Шоу було поставлено як бенкет Фауста, його Тайна вечеря. Довгі прямокутні платформи, за якими сиділи глядачі, були величезними столами. Фауста зіграв Збігнєв Цинкутіс. Робота над цією виставою виявилася пошуком і подоланням меж акторської майстерності. Це власне тут, у цій маленькій залі народився «завершений акт» - новий акторський метод, що прославив Гротовського. Останнім опольським спектаклем були Студії про Гамлета за Шекспіром - Виспяньським. Незвичайна, найбільш політична вистава Гротовського: Гамлет був євреєм, королівський двір представлено з чіткими алюзіями до актуальної влади. Після багатьох років спектакль було прочитано як передчуття березня 1968 року. Студії зняли з афіш після трьох тижнів з огляду на страх перед реакцією влади.

Театр міг би діяти в Ополі завдяки Єжи Гротовському, який оволодів мистецтвом представлення занадто складних для партійної верхівки проектів як необхідних, цінних і, перш за все, пропагуючих польськість на Західних землях (нахилом в бік влади були пропагандистські Публіцистичні естради, що нагадують академії на честь). Слід підкреслити, що Гротовскі щоразу зумів вийти переможцем з сутичок з апаратом влади, а також нечисленними журналістами, що не були прихильниками його театру.

В Ополі Гротовскі народився не лише як артист театру, а також як гравець:

стратег і політик. Захоплює його сила і рішучість у прагненні до мети. Шлях, який колектив пройшов від напіваматорського Орфея до великої Трагічної історії доктора Фауста, є не лише прикладом блискучого мистецького розвитку, але й дуже послідовної побудови іміджу, наслідком якої стала слава цього театру в Польщі та в світі ще в опольський період.
21 грудня 1964 року відбулася остання вистава Театру-лабораторії 13 рядів в Ополе. Зіграно Акрополь. 2 січня 1965 року колектив Театру переїхав з Опля до Вроцлава. Офіційна інформація про зміну адреси закладу з'явилася лише 6 січня у «Опольській трибуні».
Рішення про перенесення Театру-лабораторії 13 рядів було, як видно з перспективи часу, неминучим кроком. Воно було наслідком багатьох факторів. Серед найважливіших причин слід назвати дві: влада міста не була в стані фінансувати «театральну лабораторію»; Ополе стало замале для Єжи Гротовського та його колективу. Театр був відомий у Польщі, його почали запрошувати за кордон. Вроцлав - велике університетське місто - забезпечував Гротовському комфортні умови для розвитку і роботи.
Агнєшка Вуйтовіч, авторка книги, присвяченої опольському періоду діяльності Гротовського - «Від Орфея до Студій про Гамлета. Театр 13 рядів в Ополі (1959-1964)», Видавництво Вроцлавського університету, 2005; співавторка (з Терезою Кудибою) фільму «Гра з пам'яттю. Гротовскі в Ополі» - стипендіат Міністерства культури і національної спадщини у галузі театру у 2017 році.
ФРАНЦ ВАКСМАН
Народився Франц Вахсман 24 грудня 1906 року у Крулевскій Хуті (зараз - Хожув), найменша дитина Розалії та Оттона.
Близько 1915 року з родиною переїхав до Ополя, в якому батько Франца став власником великого підприємства, що скуповувало брухт на Зіммерштрассе, 6 (вул. 1 Мая), на території теперішнього автовокзалу. Місце так сильно асоціювалося з Оттоном, що довоєнні ополяни називали його «Wachsmann Ecke». Сім’я власників підприємства мешкала поблизу в кам’яниці на розі теперішніх вулиць 1 мая та Реймонта.
Франц з дитинства любив гру на піаніно, що було його улюбленим інструментом. В Ополі у шестирічному віці почав грати на фортепіано, а через кілька років, у дванадцятирічному віці, досягнув рівня професійного піаніста. Працював касиром у одному з опольських банків, однак кар'єра фінансиста йому не судилася. Майбутній володар Оскарів прагнув музики і опирався

порадам батьків, які ще довго бачили в ньому майбутнього банкіра. У сімнадцятирічному віці поїхав вивчати музику до Дрездена, звідки переїхав до музичної консерваторії у Берліні, щоб вивчати диригування та компонування творів.
На навчання заробляв як піаніст, грав у різних ресторанах та нічних клубах. У 1928 році познайомився з відомим на той час джазовим колективом «Weintraub’s Syncopators», завдяки якому молодий піаніст зіграв у кількох міжнародних концертних маршрутах. 24-річному Вахсману тоді допомагав Фрідріх Холландер, колега з джазового оркестру. Завдяки ньому Франц диригував оркестром, який грав музику у відомому фільмі «Блакитний ангел» з Марлен Дітріх у головній ролі. Фільм мав великий успіх, а музикант почав співпрацювати зі студією UFA, тогочасним лідером у виробництві німецьких фільмів.
На початку 1934 року Франц одружився, але радість від цього була затьмарена атмосферою тогочасної Німеччини. До влади прийшли нацисти. Весною 1934 року на одній з вулиць Берліна музиканта атакувала антисемітська банда. Довго не думаючи, Вахсман разом з іншими людьми з фільму, що, як і він сам, мали єврейське походження, виїхав до Парижу.
У столиці Франції познайомився з Фріцом Лангом, автором відомого фільму «Метрополіс», що якраз знімав фільм «Людина грішна» і попросив молодого німця написати одну з композицій. Завдяки використанню у композиції хору, музикант вкотре був помічений і оцінений кіно-індустрією.
В кінці 1934 року Вахсман виїхав до США і змінив написання прізвища на Ваксман. Уже в грудні того ж року створив музику до фільму «Наречена Франкенштейна». Режисер Джеймс Уейл попросив композитора написати музику, якої ще не було у фільмах жахів. І отримав її.
У 1936 році підписав семирічний контракт зі студією Metro Goldwyn Mayer, завдяки чому мав вплив на кожну звукову доріжку у фільмах, які вирізняються характерним ревом лева. У цій самій кінокомпанії отримав завдання озвучити образ «Молодості в серці», що у 1938 році принесло йому дві перші номінації на Оскар у категорії оригінальна музика та музика у фільмах. Статуетку не здобув, але в США почувався вже краще і впевненіше. Ще в 1936 році відправив з Парижу дружину, а через три роки як громадянин США - батьків з Ополя та єдину сестру. Завдяки цьому його родина уникла Голокосту, як і брати Ваксмана, що роз'їхалися світом.

Франц Вахсман у 1940-1946 роках ще п'ять разів номінувався на Оскара. Першу статуетку отримав у 1950 році за звукову доріжку до фільму «Бульвар сонця, що заходить» Біллі Вайдера. Через рік з’явилася наступна з за фільм Джорджа Стівенса «Місце під сонцем», у якому головну роль зіграла Елізабет Тейлор. Музикант був ще три рази номінований на Оскар, всього отримав аж дванадцять таких відзнак.
Франц Вахсман помер на вершині с своєї кар'єри 24 лютого 1967 року. Написав музику до понад двохсот фільмів, а у багатьох інших був співавтором. Його доробок «Franz Waxman Collection» був депонований у Нью-Йорку в Сиракузькому університеті.
Джерело: Вікіпедія та Марек Косма-Цєсьліньскі «Франц Ваксман. Володар Оскарів з Хожува»

контактні дані
Odkryj Opole

odkryjopole [at] um.opole.pl

www.facebook.com/OpoleOdkryj

місце